

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Mgr. Ľuboša Kačírka, PhD.

Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 - 1875

Výskum národnej identity a národného hnutia vôbec predstavuje tradičný smer v tej časti slovenskej historiografii, ktorá sa venuje 19. storočiu. Spravidla sa však pohybuje na teritóriu dnešného Slovenska. Predložená práca Ľ. Kačírka je zaujímavá tým, že uvedené fenomény skúma v kontexte súmestia Pešti, Budína a Starého Budína, ktoré sa postupne menilo na hlavné veľkomesto Uhorska, v príslušnej dobe označované ako Pešťbudín. Sústreďuje sa na jedno štvrtstoročie (1850 – 1875), pričom zaznamenáva aj vývoj v predchádzajúcich desaťročiach. V jednotlivých kapitolách a podkapitolách sleduje cirkevno-náboženský život, školstvo, zakladanie spolkov, vydávanie tlače a knižnej literatúry, kultúrne a zábavné podujatia (bály, besedy, divadelné predstavenia, vystúpenia spevokolov atď.).

V názve spomínanej publikácie je síce uvedené slovné spojenie *národný život*, v podstate však autor skúma a zhromažďuje informácie o národnom hnutí a o prejavoch národného cítenia a národného angažovania sa medzi slovenským obyvateľstvom v tomto súmestí (meste), ktoré je štruktúrované konfesiónálne (katolíci – protestanti), sociálne a profesne (inteligencia – kňazi, učitelia, úradníci, advokáti; meštianstvo – obchodníci, remeselníci, podnikatelia; robotnícke vrstvy, slúžky, špecifickú skupinu predstavujú sezónni robotníci, najmä murári), ale aj z hľadiska svojho pôvodného či aktuálneho bydliska. Tu si treba uvedomiť, že slovenská komunita v Pešťbudíne predstavovala v skúmanom období množinu obyvateľov vyskladanú z rozličných podmnožín. Autor konštatuje, že slovenská komunita sa rodila – zo starších domácich obyvateľov, z obyvateľov-prisťahovalcov, prichádzajúcich do mesta z rozličných stolíc/žúp Horného Uhorska, ale aj spomedzi dolnozemskeho slovenského obyvateľstva. Otázne pritom je, aká bola sociálna súdržnosť tohto spoločenstva. Odpoveďou je, zdá sa samotný prístup autora, ktorý, keď chce uchopiť a popísať východiskovú pozíciu Slovákov v Pešťbudíne v jednotlivých etapách vývoja, uchyluje sa k základnému deleniu na katolíckych a evanjelických Slovákov. Nejde pritom len o nejaký jeho bádateľský konštrukt, či východisko z núdze, ale jednoducho konfesiónálne identita bola ešte dlhú dobu medzi slovenskou populáciou dominantná a fenomén *národného* sa rozvíjal spočiatku paralelne v oboch konfesiónálnych prostrediach. Prekonávanie konfesiónálnych obmedzení autor

ilustruje na aktivitách slovenskej inteligencie na poli kultúry (najmä literárne spolky, neskôr Matica slovenská), menej už v širších vrstvách miestneho obyvateľstva. Práca je písaná prevažne z perspektívy národne angažovanej slovenskej inteligencie, ktorá bola náchylná vnímať slovenské obyvateľstvo Pešťbudína ako jedno (vnútorne štrukturované) spoločenstvo. Táto sociálna skupina stojí v popredí autorovho záujmu, analyzuje názory a postoje jej príslušníkov, najmä farárov a učiteľov, ich snahy o nacionalizáciu ostatných skupín obyvateľstva, nielen meštianstva, ale aj robotníctva, pričom si všíma napr. rôzne spoločenské podujatia, finančné zbierky, podporu študentov, kultúrny mecenát atď.

E. Kačírek upozorňuje na zaujímavú skutočnosť, že Pešťbudín sa stal významným strediskom vydávania slovenskej tlače a knižnej produkcie (v meste sídlili redakcie Pešťbudínskych vedomostí, Slovenských novín, ale aj tlačiareň Minerva atď.), ale tento moment ho – tak sa zdá – nemotivoval k tomu, aby sa pokúsil interpretovať rozsah a intenzitu nacionalizácie (prípadne aj politizácie a ideologizácie) pešťbudínskeho slovenského obyvateľstva prostredníctvom zoznamov predplatiteľov tejto tlače (Pešťbudínske vedomosti kontra Slovenské noviny), prípadne, aby tak urobil v kombinácii s inými prejavmi deklarovania slovenskej identity. Poznámavam však, že nemám konkrétnu vedomosť o tom, či sú takéto zoznamy k dispozícii.

Autor správne poukazuje na skutočnosť, že slovenskí evanjelici sa nachádzali v oveľa lepšej situácii, než slovenskí katolíci, lebo mali k dispozícii slovenský evanjelický cirkevný zbor ako určitú inštitucionálnu platformu, s ktorou sa mohli identifikovať a ktorá na lokálnej úrovni prispievala k ich vymedzovaniu sa voči protestantským Nemcom a Maďarom žijúcim v Pešťbudíne. Na druhej strane však vnútrocirkevné, resp. vnútrozborové spory a konflikty, ktoré autor dosť podrobne zaznamenáva, prispievali k polarizácii a diferenciacii, k určitej destabilizácii tejto inštitucionálnej jednoty, pričom je logické, že tieto procesy viedli k určitému preskupovaniu identity a lojality. Autor venuje vývoju slovenského evanjelického cirkevného zboru značnú pozornosť, pričom však jeho komentovanie udalostí je niekedy trochu mäťúce, najmä keď píše o jednom spoločnom (trojrečovom) zbore a zároveň o slovenskom (samostatnom) zbore, v podstate mi pri čítaní publikácie akosi uniklo, kedy samostatný slovenský zbor v Pešti de iure vznikol. Tak ako celá práca, ktorá trpí na výraznú popisnosť, aj podkapitola o evanjelickom cirkevnom zbore je popisná, hoci bohatý materiál k nej sa viažúci, by sa asi dal interpretovať aj iným spôsobom, prenikajúcim hlbšie k jednotlivým členom zboru (napr. otázka inštrumentalizácie hodnôt, ideálov či stereotypov v kontexte patentálnych bojov, etiketovania „našich“ protivníkov či nepriateľov atď.).

Nedostatočné inštitucionálne zázemie katolíckych Slovákov, ktoré sa mohlo spočiatku opierať len o cirkevné spolky, vyvoláva otázku, či by nebolo vhodné rozšíriť výskum problematiky na oveľa väčší časový úsek, v podstate až do prelomu 19. a 20. storočia. Na jednej strane by sa tým vytvoril priestor pre zachytenie dynamiky demografického vývoja, asimilačných trendov slovenskej populácie v Pešťbudíne, ale napr. aj miestnej spolkovej scény; na strane druhej by sa otvorilo interpretačné pole pre opis a analýzu aktivizácie slovenského katolíckeho obyvateľstva v nadväznosti na tzv. cirkevno-politické zákony, a to aj v lokálnom kontexte Pešťbudína, či skôr už Budapešti.

Celkovo možno konštatovať, že habilitačná práca prináša tradične a konvenčne spracovanú problematiku národného hnutia ukotvenú v rámci konkrétneho veľkomesta, kniha je výrazne popisná, autor sa len v obmedzenej miere uchýľuje k interpretačným inováciám, sporadicky formuluje svoje vlastné hypotézy.

Keď napr. na s. 92 píše, že študenti podali v školskom roku 1837/1838 žiadosť o zriadenie katedry slovanského jazyka na peštianskej univerzite, dodáva, že „*túto žiadosť podpísali o. i. aj bratia Emanuel a Július Andrássyovci*“. Vôbec sa však nedozvedáme konkrétnejšie informácie ohľadne týchto dvoch bratov a iba sa (logicky) dohadujeme, že pravdepodobne išlo o príslušníkov známej aristokratickej rodiny. Otázku, ktorá musí zjavne provokovať každého čitateľa – totiž otázku, čo oboch bratov k podpore žiadosti motivovalo – si autor vôbec nekladie (aspoň nie na stránkach knihy). Pramene, ktoré mal autor k dispozícii, pravdepodobne na takto formulovanú otázku nedávajú jednoznačnú odpoveď, no pokus o sformulovanie vlastnej hypotézy sa tu priam ponúka.

Podobne sa autor zmieňuje na s. 212 o zábavnom, resp. spoločenskom podujatí, ktoré v januári 1866 zorganizovala srbská mládež v dvorane mestskej strelnice v Pešti. Išlo o akciu, na ktorej sa spievalo, recitovalo, bola tanečná zábava. Výťažok z podujatia mal ísť na podporu srbského národného divadla. Okrem J. Francisciho a P. Tomáška sa jej zúčastnili aj viacerí prominentní hostia, „*bývalé srbské knieža Alexander Karadjordjevič, Július Andrássy, L. Böszörményi či K. a L. Tisza*“. Už len výpočet týchto mien by mal stačiť na to, aby historik zbystril pozornosť. Samozrejme, zdroj, z ktorého autor čerpal informácie o spomínanej akcii – dobová slovenská tlač (*Pešťbudínske vedomosti, Junoš*) – primárne popisujú uvedené podujatie ako spoločensko-zábavné, síce s ušľachtilým zámerom, ktorý mal výrazný nacionalistický akcent (podpora srbského divadla v Novom Sade), ale politické ciele v pozadí sú zrejmé, aj keď nie prvoplánovo čitateľné.

Z hľadiska heuristiky možno konštatovať, že autor podrobne preštudoval dobovú slovenskú tlač, politickými novinami začínajúc a literárnymi časopismi končiac, ďalej sa zamerlal na dobovú korešpondenciu, archívne pramene slovenskej proveniencie. Zhromaždil obdivuhodné množstvo informácií a poznatkov, roztratených po časopisoch a v archívoch. Siahol aj po prácach maďarských bádateľov staršej i mladšej generácie, ktorí sa venujú slovakistike či slavistike, resp. slovensko-maďarským vzťahom, prípadne skúmajú vývoj slovenskej komunity v Maďarsku a v Budapešti (napr. István Käfer, Anna Divicsán, Róbert Kiss-Szemán, Csaba Gyula Kiss, József Demmel, Anna Kovács, László Matus, Barná Ábrahám a i.), no uvítal by som väčšie ukotvenie problematiky aj v sociologickej či demografickej literatúre.

V posudku som upozornil na viaceré problémy predloženej habilitačnej práce, čo však neznižuje jej celkový odborný prínos. Pripomienky sa môžu autorovi stať východiskom pre ďalší intenzívnejší výskum príslušnej problematiky. Predloženú prácu pokladám za vedecky prínosnú a odporúčam, aby bol po úspešnom habilitačnom konaní autorovi Mgr. Ľubošovi Kačírkovi, PhD. udelený vedecko-pedagogický titul docent v odbore slovenské dejiny.

V Bratislave, 25. 9. 2017

Mgr. Peter Macho, PhD.

Historický ústav SAV Bratislava